

Eliška Fučíková

Lichtenštejnský palác v Praze

Když v roce 1597 zemřel Jan Šembera Černoohorský z Boskovic, získal jeho zeť Karel z Lichtenštejna prostřednictvím své ženy Anny Marie část jeho sbírek. Je možné, že o tom, jak zajímavá díla se tam nacházela, věděl císař Rudolf II. dřív než jejich nový majitel. O Šemberovi, a tedy i o jeho sbírce mohl slyšet už ve Vídni. Ochota Karla z Lichtenštejna věnovat císaři to, co v souladu s jeho přáním vybral ve sbírce hrabě Šlik a nejmenovaný malíř, přispěla nepochybně svým dílem k budoucí šlechticově kariéře na panovnickém dvoře.¹ Důležitá byla rovněž konverze odchovance bratrské akademie v Ivančicích a přítele Karla staršího ze Žerotína ke katolické víře na samém konci století. Ještě v roce 1599 zastával Karel z Lichtenštejna funkci nejvyššího moravského zemského sudího, ovšem už na jaře roku 1600 byl jmenován členem císařovy tajné rady, nejlivnějšího panovníkova poradního sboru. Povinnosti vyplývající z tohoto úřadu vyžadovaly od Karla z Lichtenštejna přítomnost na císařském dvoře v Praze. Bydlel zřejmě v domě na dnešním Malostranském náměstí, přestavěném v osmdesátých letech 16. století ve výstavný třípatrový objekt.² Dnes už neexistuje, ale je dobře patrný ještě na pražských vedutách zhotovených při příležitosti korunovace Marie Terezie v roce 1743. Dům na prominentním místě v sousedství dalších šlechtických paláců neměl ovšem žádnou zahradu. V roce 1602 věnoval Rudolf II. Karlu z Lichtenštejna „*Garten und Behausung*“ na Pohořelci, dům zřejmě identický s tím, který koupil od vdovy po Jakubu Kurzovi ze Senftenavy, aby byl upraven pro Tychona Braha.³ Ten ovšem zemřel v roce 1601, tedy dříve, než v něm mohl začít konat svá pozorování. Dům však následně nedostal k dispozici Brahův nástupce Johannes Kepler, jak by se bylo dalo tehdy předpokládat.

Obr. 1: Johannes Wechter podle Philippa van den Bossche: Pohled na Prahu, detail Malostranského náměstí, mědiryt, 1606, (archiv autorky)

Vztah Karla z Lichtenštejna s císařem byl od roku 1600 – jak vyplývá mj. z diplomatické korespondence mezi mantovským vyslancem u císařského dvora a gonzagovským dvorem v Mantově – nadstandardní. Karel z Lichtenštejna se např. intenzivně angažoval v realizaci plánu zaslat císaři do

¹ Haupt, Herbert: *Fürst Karl I. von Liechtenstein, Hofstaat und Sammeltätigkeit*. Obersthofmeister Kaiser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen. Edition der Quellen aus dem liechtensteinischen Archiv. Quellenband. Wien – Köln – Graz 1983, s. 133, č. 4–7.

² Vlček, Pavel et al.: *Umělecké památky Prahy*. Malá Strana. Praha 1999, s. 306, dům č. p. 203 a 204/III.

³ Vlček, Pavel et al.: *Umělecké památky Prahy*. Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000, s. 341, č. p. 118; *Ubytovací kniha Hradčan a Malé Strany*. Uloženo in Národní knihovna ČR, rukopis sign. XXIII D 57, fol. 36, č. 74.

Prahy jako dar vybraná umělecká díla z mantovských sbírek a vzácné koně. Svou roli tehdy ve spojení s ním sehrávala Marie Manrique de Lara, vdova po Vratislavovi z Pernštejna. Její vliv na císaře a na dění na císařském dvoře byl tehdy mimořádný a skončil teprve před rokem 1606, kdy se provdala, respektive byla provdána, za Bruna z Mansfeldu a v diplomatických relacích se už dál neobjevuje.⁴

Karel z Lichtenštejna sám usedlost na Pohořelci zřejmě dlouho nevyužíval. V roce 1605 píše ve své zprávě pro wittelsbašský dvůr bavorský agent Bodenius, že „*beide Söhne des Kaisers sind noch hier [...] der Jüngere etwas schöner und holdseliger, sie sind beide bei dem Krauseneck in des Liechtensteins Garten*“. Byli to dva synové Anny Marie Stradové: Matthias, který se narodil roku 1594, a Karl (Carolus Faustus), který spatřil světlo světa před květnem 1604. Už předchozího roku oženil císař jejich matku se svým komorníkem Christophem Ranfftem a také ji definitivně opustil. Nicméně o oba syny se postaral. Dne 2. prosince 1606 jim udělil „*Legitimatio, Marchionatus et Armorum*“, tj. legitimoval je, udělil jim erb a titul markrabě.⁵

Ve stejném roce podepsal císař listinu, na základě které byl Karel z Lichtenštejna jakožto „primogenitus“ rodiny obdařen právem užívat titul Hoch- und Wohlgeboren. Rok nato, přes zhoršující se vztahy s císařem, mu byl udělen palatinát. Pokud se zdržoval v Praze, bydlel zřejmě v domě na Malostranském náměstí. Sídlo na Pohořelci obýval už v roce 1608 Leopold von Strahlendorf, říšský dvorský vicekancléř.⁶ Malostranský dům posloužil Karlu z Lichtenštejna ještě v době, kdy po bitvě na Bílé hoře začala jeho strmá kariéra.⁷ V roce 1622 se stal místodržícím v českých zemích, a musel si tedy v Praze pořídit sídlo odpovídající jeho novému postavení prvního muže v Českém království. Na Pražském hradě ani na Hradčanském náměstí už pro monumentální palác nebylo místo. Malostranské náměstí bylo dostatečně reprezentativní a Lichtenštejn tam měl výstavný dům – ovšem byl to pouze objekt v řadové zástavbě.

Karel z Lichtenštejna se rozhodl – stejně jako Albrecht z Valdštejna – vyřešit nastalou situaci potřeby důstojného sídla co nejrychleji a nejefektivněji. Na Malostranském náměstí už tehdy stálo několik nedávno postavených výstavných šlechtických a měšťanských domů.⁸ Lichtenštejn nejdříve získal dva nedávno nákladně přestavěné a propojené domy U Bílého lva a U Černého orla, které koupil v letech 1583 a 1591 hejtmán Starého Města pražského Jan Václav Popel z Lobkovic. Potom získal vedlejší dům, koupený v roce 1590 Rudolfem II. pro říšskou radu, která zde sídlila až do Bílé hory. Poslední dům, který se nacházel na nároží dnešní Nerudovy ulice a nákladně ho na konci 16. století přestavěl Adam Havel z Lobkovic, se Karlu z Lichtenštejna podařilo získat až v prosinci roku 1623. Vilému mladšímu Popelovi z Lobkovic za něj vyplatil v zastoupení jeho majitele Františka Josefa z Lobkovic 1

⁴ Venturini, Elena: *Le collezioni Gonzaga*. Il carteggio tra la corte cesarea e Mantova (1559–1636). Milano 2002, s. 479 a dopisy č. 806, 808, 812–829.

⁵ Sapper, Christian: *Kinder des Geblüts – die Bastarde Kaiser Rudolfs II.* Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 47, 1999, s. 45.

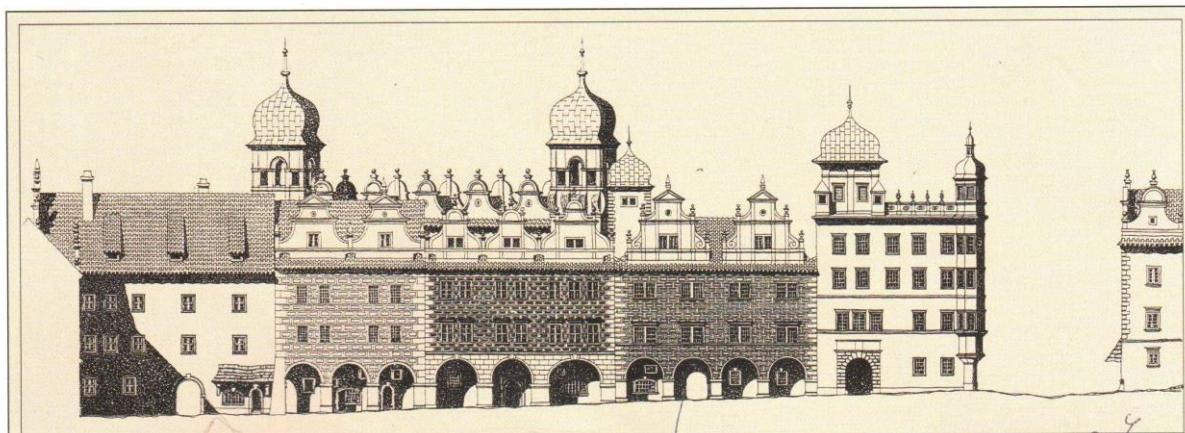
⁶ Zahrada a dům na Pohořelci v 1607 už nepatřily k sobě. Dům zřejmě Karel z Lichtenštejna tehdy prodal Václavu Kinskému. Zahradu získal Paul von Krauseneck a postavil na ní velký dům, v němž už v roce 1608 bydlel Leopold von Strahlendorf. Ten ho roku 1616 definitivně koupil.

⁷ Vlček, P. et al.: *Umělecké památky Prahy*. Malá Strana, s. 306, dům č. p. 203 a 204/III. Z příspěvku Zuzany Vsetečkové *Biskup Jiří z Lichtenštejna a nástěnné malby v tridentské Orlí věži v kontextu malířství českých zemí na přelomu 14. a 15. století*, otištěného v této publikaci, vyplývá, že už biskup Jiří z Lichtenštejna dostal od krále Václava IV. dům na Malostranském náměstí.

⁸ Vlček, P. et al.: *Umělecké památky Prahy*. Malá Strana, s. 359; Kašička, František – Holanová, Eva: *Lichtenštejnský palác, čp. 258, Malostranské nám. 13, Praha 1*. Pasport SÚRPMO. S. I. 1968, s. 67–73.

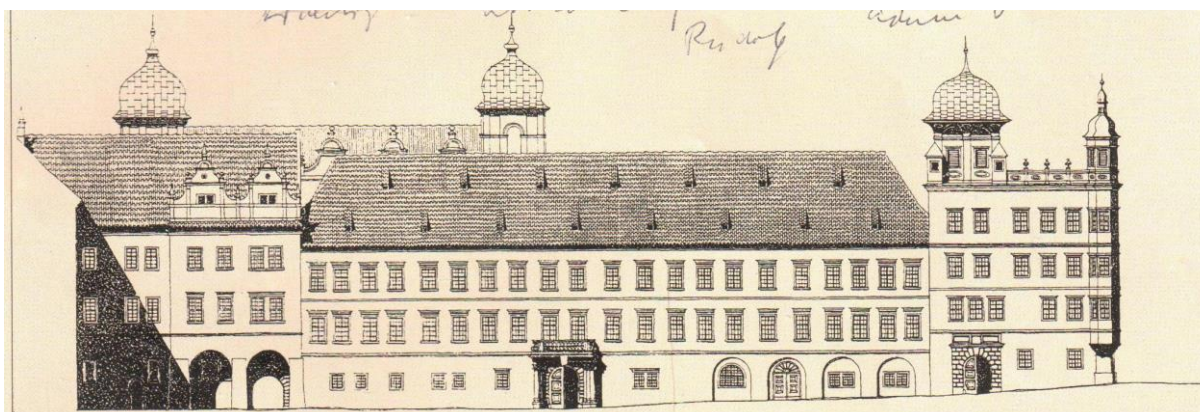
080 kop grošů (1 080 zlatých). Tak se až na rohový dům zvaný Lidlovský, který stál ve směru k Tržišti, uvolnila celá východní fronta Malostranského náměstí pro přestavbu Lichtenštejnského paláce.

A PALACE FOR MUSIC [TAB.IV.]

Obr. 2: Rekonstrukce podoby západní fronty Malostranského náměstí před přestavbou na Lichtenštejnský palác (archiv autorky)

V Národním archivu, ve fondu Stará manipulace – domy, jsou uloženy spisy, které dosud, jak se zdá, zůstaly odbornou literaturou opomenuty. Umožňují přesně určit dobu přestavby tří, respektive čtyř domů, během níž se záhy proměnily v mohutný palác.⁹ Dokládají rychlé tempo stavby a vyčíslují také vynaložené finance. Výkazy zahrnují období od 1. ledna 1622 do 16. prosince 1624 a uvádějí výdaje v celkové sumě 74 547 zlatých (kop grošů). Zachycují celkové částky za bourání, odvoz sutí, dopravu materiálu, za zedníky, štukatéry, kameníky, truhláře, komíníky, kamnáře, pokrývače, dlaždiče, zámečníky, sklenáře, čalouníky, za zřízení vodovodu, nákup hřebíků a jiného železného zboží, zkrátka za vše, co bylo pro stavbu potřeba zajistit. Objevují se v nich i výdaje za malíře, za nákup pláten a nití. Uvážíme-li, že rohový výstavný lobkovický dům stál ve stejné době 1 080 zlatých, potom je částka na stavbu paláce mimořádně vysoká. Také je třeba připomenout to, co dokládají dobové rytiny, že totiž rohový dům, který byl zakoupen jako poslední, nezměnil až do následující přestavby v posledních desetiletích 18. století podstatněji vnější podobu. Všechny výdaje týkající se stavebních prací hradil rentmistrovský úřad, dokonce i nákup onoho domu na nároží. Karel Eusebius z Lichtenštejna musel proto v roce 1642 předložit doklady – kvitance, že vydané erární peníze byly následně refundovány v hotovosti. Zmíněný spis je ověřeným opisem originálu právě z tohoto roku. Fondy Staré manipulace obsahují možná ještě více dokumentů vztahujících se k paláci na Malostranském náměstí.

⁹ Národní archiv, Stará manipulace – domy, L 40/26 + 43.

Obr. 3: Rekonstrukce podoby Lichtenštejnského paláce po přestavbě v letech 1621–1624 (archiv autorky)

Dosud nevyužitá česká fondu jsou tedy důležitým doplněním toho, co od roku 1621 až do doby smrti Karla z Lichtenštejna, kdy kníže pobýval převážně v Praze, poskytují dokumenty a týdenní vyúčtování, uložené v lichtenštejnském archivu ve Vídni.¹⁰ Vedle výdajů na provoz domácnosti se v nich objevují malíři i jiní řemeslníci pracující jen pro lichtenštejnský dvůr. Jsou v nich zaznamenány také osoby působící na císařském dvoře nebo dodávající tam své zboží. Tyto záznamy se však nevztahují ke stavbě malostranského paláce.

Způsob, jakým si Karel z Lichtenštejna zajistil prostor pro svůj palác a jakým využil konstrukce původních domů, je identický s postupem, který ve stejné době praktikoval také Albrecht z Valdštejna při budování své malostranské rezidence.¹¹ Dva nejvlivnější a nejbohatší muži v českých zemích potřebovali rychle získat reprezentativní sídlo, které by odpovídalo jejich postavení. Vybrali si místo v bezprostřední blízkosti Hradu, sice v podhradí, ale svou velikostí ve městě nepřehlédnutelné. Výkup domů a eventuálně i zahrad nemusel být ze strany prodejců vždy zcela dobrovolný, dosáhl ale požadovaného výsledku. Aby co nejvíce urychlili stavbu, nechali své architekty použít maximálně původní konstrukce starších domů.¹² Ačkoliv obě stavby, lichtenštejnská i valdštejnská, probíhaly ve stejné době, oba stavebníci nepochybně využili alespoň zčásti volných stavebních kapacit z Pražského hradu. Valdštejn ve větší míře zaměstnával osoby pracující pro císaře a při výběru umělců a mistrů se projevil zkušenosti z jeho pobytu v Itálii.¹³ Karel z Lichtenštejna se asi více spoléhal na stavitele a řemeslníky, kteří se osvědčili na jeho moravských panstvích.¹⁴ Hlavní průčelí jeho sídla, orientované do Malostranského náměstí, nebylo tak výrazně plasticky členěné jako u Valdštejnského paláce. Jemu zase chyběl bohatě členěný pavilon poskytující úžasný výhled na Hrad i na město pod ním. Karel z Lichtenštejna nechal při paláci vybudovat také zahradu, jejíž velikost byla ale limitována stávající, nepříliš významnou zástavbou směrem ke Strahovu. Mohla však být vhodným terénem pro budoucí plány dalšího rozšíření paláce. Smrt Karla z Lichtenštejna zapříčinila nepochybně nejen prodlevu ve stavbě, ale možná i změny plánu. K ovládnutí celé východní strany náměstí chyběl stále ještě dům V Koutě, zvaný Lidlovský, který koupil až v roce 1638 Karel Eusebius z Lichtenštejna.¹⁵ V následujících desetiletích pražský palác ztrácel postupně na významu ve prospěch moravských lichtenštejnských rezidencí.

Obr. 4: Rentz, Michael Heinrich (rytec): Pohled na Lichtenštejnský palác při slavnostním průvodu na Pražský hrad u příležitosti korunovace císařovny Marie Terezie v roce 1743 (repro Ramhoffskey von Ramhofen, Johann Heinrich: Drey Beschreibungen, Erstens: Des Königlichen Einzugs, Welchen Ihro Königliche Majestät [...] Frau Maria Theresia, [...] In Dero Königliche drey Prager-Städte gehalten [...]. Prag 1743)

¹⁰ Sammlungen des Fürsten von Liechtenstein, Hausarchiv, kart. H 77, Hofzahlamtsbuch, Furstlich Liechtensteinischen Hofzahlamts. Ordinarii Cassa Raitung zu Prag, De Anno 1622, 1623, 1624.

¹¹ Zahradník, Pavel: *Dějiny Valdštejnského paláce*. In: Horyna, Mojmir et al.: *Valdštejnský palác v Praze*. Praha 2002, s. 50–52.

¹² Horyna, Mojmir: *Stavební vývoj Valdštejnského paláce*. In: týž et al.: *Valdštejnský palác*, s. 98–100.

¹³ Fidler, Petr: *Valdštejnovi „pomocníci“*. Stavitelé a architekti. In: Fučíková, Eliška – Čepička, Ladislav (edd.): *Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?* Praha 2007, s. 88–101.

¹⁴ Haupt, H.: *Fürst Karl*, s. 41–44.

¹⁵ Vlček, P. et al.: *Umělecké památky Prahy*. Malá Strana, s. 359.

Karel z Lichtenštejna zemřel dřív, než mohla být dokončena bohatá výzdoba jeho sídla. Konkuruující Valdštejnský palác také ještě nebyl zcela hotov, ale jeho reprezentativní místnosti, dokončené v polovině třetího desetiletí 17. století, Karel z Lichtenštejna musel znát. Jistě neměl v úmyslu spokojit se s méně honosným vybavením vlastní rezidence. Tato úvaha nás přivedla k hypotéze, kterou zatím nelze ničím doložit, ale která není podle našeho mínění nereálná. Karel z Lichtenštejna využil už dříve služeb dvorního sochaře Rudolfa II. Adriaena de Vries a objednal u něho sochy *Bolestného Krista* (1607) a *Sv. Šebestiána* (1613–1615).¹⁶ Od roku 1623 pracoval slavný umělec na sochách pro zahradu paláce Albrechta z Valdštejna, které se odlévaly na Pražském hradě.¹⁷ O objednavce těchto soch jsme dobře informováni z valdštejnských archivních pramenů a známe jejich originály, umístěné dnes v Drottningholmu. Poslední socha, *Neptun*, byla dokončena až po smrti jejího autora, v roce 1627. V nedávné době se však objevila, vedle již dlouho známé sochy *Herkula*, další dvě pozdní de Vriesova díla: *Merkur* v zámku Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou a socha *Atlanta*, či *Siléna* v jednom rakouském zámku. Tyto sochy byly evidentně modelovány a odlity ve stejné době jako ony valdštejnské.¹⁸ Mohla to být díla objednaná pro Valdštejna, např. pro Jičín, ale potom by se o nich nejspíše objevila zmínka v bohatě dochovaném valdštejnském archivu. Nemohl být ale jejich objednavatelem Karel z Lichtenštejna a místem určení jeho malostranský palác? Skutečnost, že zemřel jen o několik týdnů později než sochař a výzdoba paláce zřejmě nepokračovala podle původních představ, tuto spekulaci umožňuje. Pražský Lichtenštejnský palác a především okolnosti jeho budování, které zůstaly neprávem stranou bádání, by si v budoucnosti s ohledem na některá zde připomenutá fakta jistě zasloužily více pozornosti.

¹⁶ Scholten, Frits (ed.): *Adriaen de Vries, 1556–1626*. Amsterdam – Stockholm – Los Angeles 1999, s. 162–163 (*Bolestný Kristus*), s. 210–201 (*Sv. Šebestián*).

¹⁷ Larsson, Lars Olof: *Adrian de Vries. Adrianus Fries Hagiensis Batavus 1545–1626*. Wien – München 1967, s. 91–98 („Gartenskulpturen für Fürst Albrecht von Waldstein“).

¹⁸ K soše *Herkula* Scholten, F. (ed.): *Adriaen de Vries*, s. 246; k soše *Merkura* Fučíková, Eliška: *Der Merkur aus Schloss Karlskrone*. Eine neuentdeckte Skulptur von Adriaen de Vries. In: eds. Graf Adelman, Sigmund – Diemer, Dorothea (edd.): *Neue Beiträge zu Adriaen de Vries*. Bielefeld 2008, s. 148–155. Socha *Atlanta*, či *Siléna* zatím nebyla nepublikována; je uložena v rakouské soukromé sbírce.

Obr. 5: Adriaen de Vries: Merkur, bronz, 1625–1616, zámek Karlova Koruna, Chlumeck nad Cidlinou (archiv autorky)

Článek byl uveřejněn v publikaci:

Fučíková, Eliška: Lichtenštejnský palác v Praze. In: Geiger, Peter – Knoz, Tomáš (red.): Lichtenštejnové a umění. Časopis Matice moravské 132, 2013, Supplementum 5, s. 43-51.